

оставља на читаоца. Влашкалин у овим причама на упечатљив начин истражује и слика оно заумно, насилно, фантазмагорично, надреално и сновито у човековом бићу, које бауља границом између стварности и маште. Неколико прича, од којих се по успешности издваја „Људи од интегритета”, говори о савременом друштву којим доминирају конзумеризам и политика. Та је прича сагледана из перспективе радника, обичног човека, који стоји пред реалном опасношћу да га у своје пипке ухвати капиталистичка хоботница и удави га. Новац и моћ покрећу точкове бездушног механизма који управља савременим светом. Влашкалин уверљиво и без задршке говори о тој пошаст.

Ако би требало издвојити основне тематске појмове око којих Влашкалин плете своју наративну мрежу, онда су то свакако *секс* и *смрт*. У том кључу треба разумети и наслов ове необичне збирке. *Грешне приче* представљају, понајпре, каталог порока који се могу починити и свесно и несвесно. Првенствено због умешног варирања приповедних стратегија и форми, *Грешне приче* читаоцу пружају несумњиво уживање.

Срђан В. ТЕШИН

НЕОДГОВОРНА БЕСТСЕЛЕРИЗАЦИЈА ХОЛОКАУСТА

Хедер Морис, *Тейоважер из Аушвица*, превела с енглеског Жермен Филиповић, Лагуна, Београд 2019

Књига којој на корици, изнад наслова дела, стоји одредница „СВЕТСКИ БЕСТСЕЛЕР”, најчешће са врхунском књижевношћу нема додирних тачака. Иако се, понекад, и заиста одлична дела пробију на иностране листе најпродаванијих наслова, најчешће је „бестселер” атрибут који се заради због неких других, ванкњижевних вредности. Књиге које страни читаоци воле и купују имају, често, или само занимљиву причу, или побуђују јака осећања, а по правилу су одличне за екранизацију, било у форми филма, или данас доминантних и радије гледаних – а самим тим и исплативијих – телевизијских серија. Роман *Тейоважер из Аушвица* новозеландско-аустралијске књижевнице Хедер Морис доноси свремену причу о Холокаусту, која би због своје јединствености морала да побуди оправдану бујицу најчистијих емоција, али дело ове ауторке напосто је један књижевни урадак овенчан светском славом, а без велике литерарне вредности, те са дискутабилним и, усудићу се да напишем, неодговорним приступом и обрадом једне велике теме.

Први роман ове списатељице настао је након што је дотадашња сценаристкиња, од децембра месеца 2003. године, у више наврата и све

до 2006, слушала и бележила до тада неоткривену причу Лалија Соколова (1916–2006), преживелог логораша концентрационог логора Аушвиц II – Биркенау. У последњим данима живота, након смрти супруге Гите, Соколов је испричао своју заиста уникатну и потресну биографију, у којој централно место има трогодишњи период у којем је радио као тетоважер, лице приморано да у логору трајним тетоважама наноси на руке новопридошлих идентификационе бројеве који постају њихов нови идентитет. У простору оваплоћеног зла на Земљи, словачки јеврејин Лали Соколов, који се онда још увек звао Лудвиг Ајзенберг, упознао је своју земљакињу, затвореницу Гиту Фурман, тј. Гизелу Фурманову, и са њом остварио везу због које је, надљудском снагом и упорношћу, упркос свему, преживео пакао рата.

Хедер Морис је четири године радила, по сопственом признању, на томе да Лалијева сведочанства преточи у сценарио који би заинтересовао продукцијске куће, али није у том науму успела, па је, у намери да сама своје дело представи јавности, покренула и кампању на интернет платформи *Kickstarter*, на којој дародавци из целог света могу да финансијски помогну остварење неког од представљених пројеката. У току кампање решила је да свој сценарио претвори у књигу, коју је, на 73. годишњицу ослобођења Аушвица, 27. јануара 2018, издала аустралијска издавачка кућа Бонијер паблишинг. Већ у току 2018, само у Великој Британији, свој примерак овог романа купило је више од 400.000 читалаца, учинивши га једним од најпопуларнијих на свету. Издања у „више од педесет територија”, како каже ауторкин званични сајт, уследила су потом, а српско издање дело је београдске Лагуна, која је прошле календарске године нашим читаоцима омогућила да у одличном преводу Жермен Филиповић ову књигу видимо онаквом каква она заиста и јесте.

Огромна популарност овог дела довела је до тога да Аушвиц из наслова многи читаоци овог романа почињу да тумаче и разумевају кроз странице на којима је злогласни логор представљен, у најмању руку, неспретно и нетачно. Није, наравно, реч ни о каквој злој намери или негирању злодела нациста, али је некомпетентност ауторке довела до тога да чак и сам полски Државни музеј Аушвиц-Биркенау, у свом званичном гласилу *Memoria* (број 14, 11/2018), објави текст Ванде Витек Малицке из Меморијално-истраживачког центра Аушвиц, под насловом „Провера чињеница у *Тетоважеру из Аушвица*”. Након набрајања најилустративнијих примера бројних грешака које је ауторка начинила у своме роману-првенцу, о пропорцији између сведочанстава, фактографије и наративне фикције – пошто је Хедер Морис навела да је у њеном делу 95% наведених чињеница проверена историјска стварност – као закључак обимног текста стоји опомињућа реченица да „узевши у обзир чињеничне грешке, ова књига не може да буде препоручена као наслов вредан пажње за особе које желе да истраже и схвате историју концен-

трационог логора Аушвиц”. Јасно утврдивши да ауторка није предузела фактографску верификацију засновану на јавно доступној академској литератури, те да њена прелиминарна истраживања, ако су уопште и предузета, нису поуздана, надлежни из пољског Освјенћима свету су поручили да књижевна форма, која тенденциозно ствара илузију документа само да би испричала улепшану причу, поетизовану и фикционализовану, не сме и не може да се сматра ни на који начин релевантном.

Конкретне грешке које ауторка прави у фактографији сежу дотле да се и сам број на руци Гите Фурман у делу не слаже са оним који је она у стварности имала истетовиран. Иако се њен затворенички број наводи на неколико места тачно, као 4562, у прологу дела, који је у целости поновљен и у трећем поглављу, описано је како Лали, наводно, тетовира девојци на руци број 34902. Злогласни доктор Менгеле у књизи кастрира мушкарца, а Лали илегално 1943. године прибавља пеницилин, лек који је тада био још увек у експерименталној фази, а у јавну употребу ушао тек након рата. Такође, описана је непостојећа и невероватна прича, са мноштвом недоследности, о бекству једног логораша у којем је Лали, наводно, помогао. Уз то, стражари, који у овој књизи понекад логораше пуштају да се сами врате с пољских радова, спроводе тетоважера у саму гасну комору, искључиво ради провере броја на руци мртвог логораша, само да би се поентирало ефектном реченицом да је он „једини Јеврејин који је ушао у пећ и вратио се из ње”. Поред мапе логора дате у књизи која је вишеструко нетачна, чињеница да је кретање по логору представљено тако да понекад делује да су мушкарци и жене, који су били најстроже раздвојени највећи део времена, слободно по дану и ноћи циркулисали мање-више куд им је воља, налазећи притом простор и време и за љубавна општења чак и иза барака СС официра, гротескна је у својој произвољности, таман колико и сасвим излишна прича о вишегодишњој присилној а јавној сексуалној вези немачког официра Шварцхубера и логорашице Цилке.

Један пример, можда и споредан, говори речито о ауторкином истраживању грађе за ову књигу. Наиме, путања воза којим је Лали стигао у Аушвиц, уместо да је проверена у обимној доступној грађи, допуњена је произвољно причом о успутним станицама, које су пронађене седамдесетак година касније на интернету и које су историјски нетачне, јер не сведоче о немачком возу смрти него о привременим променама у реду вожње возова који су саобраћали на линији од Словачке ка Пољској у 21. веку, у време настанка ове књиге. Само гугл претраживање као извор података за иоле озбиљан стваралачки рад, нигде у свету, у озбиљним круговима, није више релевантно: у књижевном послу, нажалост, оно је изгледа предуслов за добијање титуле бестселера, тог јединог жељеног атрибута у издаваштву, којем се на олтар као жртве приносе пречесто и истина у делу и образ аутора.

Са стране стилског утиска који ова књига оставља на искрене читаоце, упечатљиво је то колико је ово штиво, настало из сценарија препуног дидаскалија, невешто транспоновано у роман. Име главног јунака помиње се, од прве странице дела до самог краја, толико пута да то већ постаје иритантно, а стил којим су описане грозоте Биркенауа разбијен је пречесто реченицама које изгледају као неуспели покушаји ученика нижих разреда основних школа да на папир пренесу неко своје искуство са распуста. Неуспела карактеризација и просто недовршени ликови сведоче о томе да овај, слободно га тако можемо назвати, синопсис романа, није, нажалост, поверен ни озбиљном уреднику, нити некоме ко је писању вичнији, па да од њега настане дело какво је могло бити. Поштен приступ преводитељке овог романа омогућио нам је да, упоредивши на интернету доступне оригиналне сегменте са преведенима, видимо да *Тетровајсер*, иако је за то било простора, на нашем језику није непотребно унапређен преводом, те да посведочимо да је прави позив Хедер Морис свакако писање сценарија, који, ни када су гарнирани неуспелим описима и излишним сценама, никако нису лепа књижевност, нити добар и успео роман.

Неискрени читаоци, у страху да због озбиљности теме кажу било шта лоше о њеној обради у овој књизи, поредили су стил ауторке са начином писања Ернеста Хемингвеја, што је прворазредна бласфемичка коју не треба додатно елаборирати. О томе да ова књига улази у историју књижевности и сличним олако написаним квалификацијама такође не треба трошити речи. Ипак, судбина ове књиге по стицању светске славе разлог је да се забринемо за друштво у којем живимо.

Наиме, ова књига доживела је нашироко промовисано интернационално издање за „младе одрасле”, како сада сензитивни енглески језик назива оно што је у свет раније извезао под одредницом „тинејџер”. Иако је сам Музеј Аушвиц-Биркенау својим поменутих текстом обесхрабрио било какву употребу ове књиге у едукативне сврхе и с разлогом је дискредитовао, у овом издању, намењеном за потребе лектире за ученике средњих школа широм англофоног света, сазнања о Холокаусту уско су усмерена на ауторкину фикцију, која заузима место градива којем се мора приступити много озбиљније. Уместо чињеница, ученицима се на страницама додатно упрошћеног дела нуде сасвим погрешне смернице за рад на часу, питања о ликовима која промашују суштину приче, те сервирају поменуте нетачне мапе и историјске омашке. Глас из самог Меморијалног центра није био довољно гласан да надгласа поруку бестселера, а на крају ће се историја повући пред фикцијом која је, иако на историји заснована, опасна јер не приказује суштину зла, него својим невештим приступом помера фокус на небитно.

О књижевним амбицијама Хедер Морис довољно говори чињеница да је већ написала и објавила наставак ове књиге, роман *Цилкино љубовање*, који говори и о споменутој, немогућој и непостојећој, вези лого-

рашице Цилке и немачког официра Шварцхубера. Наиме, строги расни закони Трећег рајха забрањивали су Немцима било какво опхођење са Јеврејима, те о оваквој вези, чистом плоду ауторкине маште, у стварности а нарочито у самом Аушвицу, не може бити говора. Ипак, наставак приче о Цилки на корицама у оригиналу носи одреднице – „засновано на срцепарајућој истинитој причи” и „наставак прворазредног бестселера *Тетјоважер из Аушвица*”. Као у филмској индустрији, где се наставцима жели од публике извући само још и још новца, тако и у овом књижевном серијалу у настанку, тргујући Холокаустом као робом, ауторка занемарује истину до нивоа да потомци преживелих, чије биографије овога пута романтизује тамо где за то нема ни простора ни повода, спремају и дижу против ње тужбе, које у медијима немају ни изблиза снажан одјек као невешто дописане и домаштане приче о једном страшном добу.

Чињеница да сам и сâм потомак људи који су преживели нацистичке логоре, те да сам њихове приче о незамисливим зверствима слушао и добро упамтио, даје ми за право да у овом случају бестселеризацију стварности предузету у роману *Тетјоважер из Аушвица* представим на начин на који мислим да то и заслужије. Уколико се Холокаустом не будемо бавили на прави начин, његове поруке остаће изгубљене између редова, а нове генерације неће моћи да примете ако неко будуће зло у своме настанку испољи већ виђене симптоме нацизма. Тривијализација логорске стварности и недоследност у изношењу проверених историјских истина доводе у овом случају до омашивања суштине, које може имати, у будућности, несагледиве последице, а њих већ можемо да наслутимо у појавама негирања Холокауста или намерног умањења броја жртава нацистичких логора од централне Европе до нашег најближег суседства.

Тетјоважер из Аушвица, љубавна прича у неместу и у недоба, емоција у свом оригиналном усменом предлошку јасна и опипљива, материјал је од којег ће, дефинитивно, настати у скорје време филм или серија – или и једно и друго – овенчани највећим и најпрестижнијим наградама, али од којег није настао роман који има вредност самерљиву са пажњом коју је побудио. Његова ауторка, напосто, није књижевница, него сценаристкиња која је желела да једну потресну причу чује што више људи, али која је, својевољно или не, или изиграна, или је судеоница у књижевном бизнису, у којем не постоји довољно велика прича која не може, нажалост, да се сагледа и унизи кроз визуру профита који титула интернационалног бестселера са собом носи.

Др Срђан В. ОРСИЋ
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за српску књижевност
srdjanorsic@gmail.com